

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΟΥ, δ.φ.
*Επιμελητοῦ τοῦ Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας

ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΥΠΟΒΑΘΡΟΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ Συμβολή εἰς τὴν σημειολογίαν

«Ὅλη ἡ τέχνη τοῦ δημιουργοῦ εἶναι νὰ στριγμώνει μαγικά μέσα στὰ γράμματα τοῦ ἀλφάβητου ἀνθρώπινη οὐσία· κι ὅλη ἡ τέχνη τοῦ ἀναγνώστη εἶναι ν' ἀνοίγει τίς μαγικὰς αὐτὰς παγίδες καὶ νὰ λεπτερώνει τὸ φλογερὸ ἢ γλυκώτατο περιεχόμενό τους».

Ν. Καζαντζάκης (Ταξιδεύοντας - Ἀγγλία).

1. Ἡ θέσις τῆς ὀρθογραφίας εἰς τὴν σύγχρονον γλωσσολογικὴν ἔρευναν*.

Ἡ σκοπία, ἀφ' ἧς ἐξετάζεται ἐνταῦθα ἡ θέσις τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας ἐν τῇ γλωσσικῇ θεωρίᾳ, τοποθετεῖται εἰς τὰ πλαίσια τῆς σημειακῆς θεωρήσεως τῆς γλώσσης. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸ θεωρητικὸν ὑπόβαθρον μεγάλου μέρους τῆς εὐρωπαϊκῆς δομικῆς γλωσσολογίας (Saussure, Martinet, Hjelmslev, Σχολή τῆς Πράγας κ.ά.)¹ καὶ συνιστᾷ ἓνα τῶν κυρίων τρόπων προσπελάσεως τῆς γλώσσης ἀπὸ συγχρονικῆς πλευρᾶς.

Ἡ σύγχρονος γλωσσολογία δὲν ἔχει ἀτυχῶς μελετήσῃ κατὰ τρόπον ἐπαρκῆ τὴν θέσιν τῆς ὀρθογραφίας, καὶ δὴ καὶ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γλώσσης. Ἡ παλαιότερα παρατήρησις τοῦ J. Vachek (1945 - 49, 93), ἐπιφανοῦς γλωσσολόγου, μέλους τῆς Σχολῆς τῆς Πράγας, ὅτι «ἡ μελέτη τῶν συγκεκριμένων γραφῶν καὶ τῶν συγκεκριμένων γραφομένων γλωσσῶν ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς θεωρίας τῆς γραφῆς καὶ τῆς γραπτῆς γλώσσης εὐρίσκονται εἰσέτι εἰς νηπιακὴν κατάστασιν» ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύη καὶ σήμερον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Πέρα ὠρισμένων μελετῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν αἱ πραγματεῖαι τῶν Pulgram (1951, 1965), Vachek (1939, 1945 - 49, 1959) καὶ Alarcos Llorach

* Σύμβολα:

[] φωνητικὴ ἀπόδοσις

/ / φωνολογικὴ ἀπόδοσις

< > ὀρθογραφικὴ ἀπόδοσις

1. Πβ. Μπαμπινιώτην: 1972α.

(1968), ἡ θεωρητικὴ πλευρὰ τοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος τῆς γλώσσης ἔχει παραμεληθῇ.

Τοῦτο ὀφείλεται βασικῶς εἰς τὸ ὅτι οἱ γλωσσολόγοι τῆς εὐρωπαϊκῆς δομολογικῆς Σχολῆς («στρουκτουραλισταί»), μὲ πρῶτον διδάξαντα τὸν Saussure (1916), ἀπέβλεψαν — τὸ μὲν διὰ θεωρητικούς, κυρίως, λόγους, τὸ δὲ ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν κρατοῦσαν τότε κατεύθυνσιν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης — εἰς τὸ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν γλωσσολογικὴν ἔρευναν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς γραπτῆς γλωσσικῆς παραδόσεως. Ἡ μελέτη τῆς γλώσσης τῶν γραπτῶν κειμένων ἀπετέλεσε τὸ κύριον μέλημα τῆς μέχρι τῆς Σχολῆς τῆς Πράγας καὶ τοῦ Saussure κρατούσης ἱστορικῆς - συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ἡ ὁποία ἀρχικῶς ἐβασίσθη ἐπὶ τοῦ ὕλικου τῶν «νεκρῶν» καλουμένων γλωσσῶν καὶ διὰ τὴν ὁποίαν τὰ γραπτὰ κείμενα — ὅθεν καὶ τὰ προβλήματα γραφῆς καὶ ὀρθογραφίας — εἶχον κατ' ἀνάγκην πρωτεύουσαν θέσιν. Ἀντιθέτως, ἡ δομολογικὴ ἔρευνα τῆς γλώσσης μετεκίνησε τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ περιώρισε τοῦτο μόνον εἰς τὸν *λόγον* (*parole*, *speech*) καὶ τὴν ἐσωτερικὴν, συστηματικὴν ὀργάνωσιν αὐτοῦ, τὴν *γλῶσσαν* (*langue*, *language*), τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μίαν μορφήν πραγματώσεως. Τοῦτο ἐγένετο κυρίως ὑπὸ τῆς ἀμερικανικῆς δομολογίας (*american structuralism* ἢ «*taxonomic linguistics*»), ἥτις κατὰ τὴν σπουδὴν τῆς δομῆς τῆς γλώσσης ἐβασίσθη κατὰ πολὺ εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν διαφόρων ἰθαγενῶν («ἰνδιάνικων») γλωσσῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι κυρίως προσεῖται μόνον διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως. Οὕτω, λοιπόν, ἡ ἐπιστημονικὴ γλωσσολογικὴ ἔρευνα ἀπερροφήθη κυρίως ἀπὸ τὰ ποικίλα προβλήματα τῆς σπουδῆς τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τῶν συστημάτων τῆς γλώσσης (*langue*), παραμεληθείσης τῆς ἐρεῦνης τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν αὐτοῦ (γραφὴν - ὀρθογραφίαν), ἥτις ἐθεωρήθη ὡς καθαρῶς τεχνικὸν θέμα.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ ὅτι εἰς τὸ κυριαρχοῦν σήμερον ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστῇ ὑπόδειγμα ἐρμηνείας καὶ περιγραφῆς τῆς γλώσσης, τὸ γνωστὸν ὡς *γενετικῇ - μετασχηματιστικῇ γραμματικῇ*, τὸ πρόβλημα τῆς γραφηματικῆς - ὀρθογραφικῆς διαθρώσεως τῆς γλώσσης ἀγνοεῖται συστηματικῶς¹. Ἐν τούτοις, εἶναι προφανὲς ὅτι εἰς γλώσσας ἀποδιδομένας εἰς τὸν

1. Ἐλάχισται, ἐπ' εὐκαιρίᾳ, μνεῖται τῆς ὀρθογραφίας γίνονται λ.χ. εἰς τὸ ἔργον τῶν Chomsky N. - Halle M.: *The sound pattern of English* (New York, 1968), κυρίως πρὸς προβολὴν περιπτώσεων, καθ' ὅς φωνολογικὴ καὶ/ἢ φωνητικὴ δομὴ καὶ γραφικὴ (ὀρθογραφικὴ) παράστασις συμπίπτουν. Εἶναι χαρακτηριστικὸς δὲ ὁ «ἀφορισμὸς» τῆς γραφῆς - ὀρθογραφίας, τὸν ὁποῖον διέτυπωσεν εἰς τὸν κυριώτερον ἐκπροσώπων τῆς μετασχηματιστικῆς γραμματικῆς, ὁ P. Postal: «Τὰ συστήματα γραφῆς εἶναι ἄνευ ἐξαιρέσεως παρὰ σιτικὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης» εἶναι ἀπόπειραι (συχνὰ μᾶλλον κακαὶ ἀπόπειραι) παραστάσεως ὀρισμένων πλευρῶν τῆς γλωσσικῆς δομῆς, συνήθως δὲ τῆς φωνο-

γραφτὸν λόγον διὰ τῆς καλουμένης ἱστορικῆς ὀρθογραφίας ἥ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, διὰ γραφηματικοῦ συστήματος μὴ καθαρῶς φωνολογικοῦ (ἢ φωνητικοῦ) χαρακτηῖρος ἢ γραφηματικὴ δομὴ τῶν στοιχείων τῆς γλώσσης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τελειῶς ἄσχετος πρὸς τὴν φωνολογικὴν καὶ τὴν σημασιολογικὴν δομὴν αὐτῶν. Εἶναι πλέον γνωστὸν (Vachek 1945-49, Bazell 1956, Pulgram 1965) ὅτι τὸ γ ρ ἄ φ η μ α, ἡ ἐλαχίστη μονάς τοῦ γραφηματικοῦ (ὀρθογραφικοῦ) ἐπιπέδου τῆς γλώσσης, ἔχει ὄχι μόνον φωνολογικὴν — ὡς εἶναι φυσικὸν — συνάφειαν, ἀλλὰ καὶ μορφηματικὴν. Ἡ γραφηματικὴ λ.χ. διαδοχὴ (ἢ ὀρθογραφικὴ παράστασις) -ed τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης εἶναι μορφηματικῆς ἐξαρτήσεως ἀπόδοσις, τ.ἔ. ἀποτελεῖ παγίαν μορφὴν γραφικῆς παραστάσεως τοῦ μορφήματος «παρελθὼν χρόνος» καί/ἢ «παθητικὴ μετοχή», ἀσχέτως τῆς φωνολογικῆς πραγματώσεώς του εἰς τὰ διάφορα περιβάλλοντα:

- (1) <walk-ed> [wɔk-d], <want-ed> [wɔnt-id], <pass-ed> [pa:s-t].

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ προκειμένη θεώρησις τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας εἶναι σημειακῆς μορφῆς. Ἡ θεώρησις αὕτη ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἀρχῆς: Εἰς τὴν θεωρίαν παντὸς ὑποδείγματος περιγραφῆς τῆς γλώσσης — συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς μετασηματιστικῆς γραμματικῆς — λαμβάνεται ἐξ ἀνάγκης ὡς βάσις ὁ σημειακὸς χαρακτήρ αὐτῆς, ἥτοι ἡ παραδοχὴ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ γλῶσσα συνίσταται, ἐν τελευταία ἀναλύσει, ἐκ συνδυασμῶν σημασίας (περιεχομένου) καὶ μορφῆς (φθόγγων), ἥτοι ἐκ δύο μερῶν μὴ αἰτιολογικῆς (ἀλλὰ συμβατικῆς) σχέσεως πρὸς ἄλληλα. Τόσον λ.χ. τὸ λεξικὸν τῆς «βάσεως» τῆς μετασηματιστικῆς γραμματικῆς (κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Chomsky, 1965)¹, ὅσον καὶ ὁ πυρὴν τοῦ ὑποδείγματος τῆς γλῶσσης-ματικῆς θεωρίας τοῦ Hjelmslev² — διὰ νὰ μνημονεύσωμεν δύο μᾶλλον διαφερούσας μεταξύ των καὶ γενικώτερον ἀποδεκτὰς θέσεις — ἀποτελοῦνται, εἰς τὴν οὐσίαν, ἀπὸ τοιούτους σημειακοὺς συνδυασμοῦς. Ἐκ τούτου ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα, ποίαν θέσιν καταλαμβάνει εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γλώσσης ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία, ἐντασσομένη εἰδικώτερον εἰς τὰ πλαίσια τῆς περὶ τοῦ γλωσσικοῦ σημείου θεωρίας τοῦ Saussure³.

Ἡ ἐνταῦθα ἐπιχειρουμένη προσπέλασις τῆς θεωρητικῆς βάσεως τῆς

λογικῆς». [Epilogue ἐν Jacobs R. - Rosenbaum P.: English transformational grammar, σ. 287 (Waltham, Mass. 1968)].

1. Πβ. Μπαμπινιώτην: 1972α, 49 κ.ἑξ.

2. Αὕτη στηρίζεται εἰς τὴν ἀναγνώρισιν δύο βασικῶν ἐπιπέδων δομῆς τῆς γλώσσης: τοῦ περιεχομένου (content plane) καὶ τῆς ἐκφράσεως (expression plane), ἐφ' ὧν θεμελιούται ἡ καθόλου ὀργάνωσις καὶ ἀνάλυσις τῶν ἐλαχίστων στοιχείων (τῶν «γλωσσημάτων») τῆς γλώσσης. Πβ. Μπαμπινιώτην: 1972α, 29 κ.ἑξ.

3. Saussure: 1916, 99 κ.ἑξ.

ἱστορικῆς ὀρθογραφίας εἶναι, ὡς θὰ φανῇ κατωτέρω, νοησιαρχικὸ ὅ (mentalistic) χαρακτήρως. Συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν περὶ γλωσσικοῦ σημείου θεωρίαν, τὸ γλωσσικὸν σημεῖον εἶναι κατ' ἀμφοτέρως τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ψυχικὴ, ἐσωτερικὴ ὄντοτης (βλ. κατωτ.). Εἰς τὰ πλαίσια τῆς θεωρίας αὐτῆς ὑποστηρίζεται ἑνταῦθα ἡ θέσις ὅτι διὰ πᾶν γλωσσικὸν σημεῖον, ἀνήκον εἰς τὸ σημειακὸν σύστημα, τ.ἐ. εἰς τὴν γλῶσσαν, ἀτόμων ἐξοικειωμένων πρὸς τὸ ὀρθογραφικὸν σύστημα γλώσσης τινός, δεόν νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξιν καὶ ὀρισμένον «ὀπτικοῦ ἰνδάλματος» αὐτοῦ. Ἡ συγκεκριμένη, συμβατικῶς ἀποδεκτὴ, γραφικὴ πραγμάτωσις ἐκάστου σημείου συνιστᾷ τὴν ὀρθογραφίαν αὐτοῦ καὶ εἶναι ἐσωτερικὴ ἐπίσης ὄντοτης, ἀποτελοῦσα ἑτέραν, παράλληλον πλευρὰν τοῦ «σημαίνοντος». Κατὰ τὴν θέσιν αὐτὴν, ἡ ὀρθογραφικὴ παράστασις τοῦ σημείου εἶναι τὸ μέσον, δι' οὗ πραγματοποιεῖται ἡ ἑτέρα μορφή λόγου, ὁ γραπτὸς λόγος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν προφορικόν, ὅστις πραγματοῦται διὰ τῶν φθόγγων. Τὰ γράμματα συνιστοῦν τὴν ὑλικὴν ἐν τῷ λόγῳ πραγμάτων τῆς ἐσωτερικῆς ἐκείνης πλευρᾶς τοῦ σημαίνοντος, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήρισamen ὡς «ὀπτικὸν (ἐτυμολογικόν) ἰνδάλμα», καθ' ὃν τρόπον οἱ φθόγγοι πραγματώνουν τὴν ἀκουστικὴν πλευρὰν τοῦ σημαίνοντος, τὸ «ἀκουστικὸν ἰνδάλμα». Τὰ γράμματα συνιστοῦν τὸ γραφικόν (graphic) ἐπίπεδον τοῦ λόγου, ἐνῷ οἱ φθόγγοι τὸ φθογικόν ἢ ἡχητικόν (phonic). Περαιτέρω, τὰ γράμματα θεωρούμενα ὡς σύστημα, τ.ἐ. ὡς σύνολον στοιχείων ὀρισμένης μορφῆς ἐρρισκομένων εἰς ὀρισμένην σχέσιν πρὸς ἄλληλα, καὶ δὴ καὶ ὡς ἴδιον σύστημα ἀντιθέσεων μὲ φωνολογικὴν καὶ μορφηματικὴν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, συνάφειαν, ἀποτελοῦν ὅ,τι καλοῦμεν γράφηματα (graphemes)¹. Πρόκειται περὶ ἐνὸς συστήματος, τὸ ὁποῖον εἶναι προῖον ἀφαιρέσεως καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ τὸ ἐπίπεδον ἔνθα τοποθετεῖται, καλεῖται γραφηματικόν (graphemic). Τὰ γραφήματα στοιχοῦν ἐν τῷ λόγῳ πρὸς τὰ φωνήματα (phonemes), τὸ δὲ γραφηματικὸν ἐπίπεδον πρὸς τὸ φωνηματικόν (phonemic) ἅμα καὶ τὸ μορφηματικόν.

Ἡ προτεινομένη εἰσαγωγή τῆς ἐννοίας τοῦ «ὀπτικοῦ ἰνδάλματος» εἰς τὸν ἐσωτερικὸν χῶρον τοῦ σημαίνοντος, ἀποτελοῦντος, τρόπον τινά, τὴν ἰδέαν τῆς γραφικῆς - ὀρθογραφικῆς πληρώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ, χαρακτηρίζει αὐτομάτως τὴν ὑποστηριζομένην θέσιν ὡς νοησιαρχικὴν. Ἡ τοιαύτη ἀντιμετώπισις τῆς γλώσσης, ὑποχωρήσασα πρὸς στιγμὴν ὑπὸ τὰ πυρὰ τῆς ἀμερικανικῆς ταξινομικῆς (taxonomic) δομολογίας, ἀπετέλεσε πάντοτε

1. Γράμμα (grapheme) εἶναι ἡ ἐλαχίστη μονὰς τοῦ γραφηματικοῦ συστήματος, ἡ ἔχουσα διαφοροποιητικὴν ἰσχύν. Διαφέρει τοῦ ἀπλοῦ γράμματος ὡς ἐκ τῆς συστηματικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· τὸ γράμμα δηλονότι θεωρεῖται ὡς μέλος ἰδίου συστήματος ἀντιθέσεων, τοῦ γραφηματικοῦ. Ἡ σχέσις τῶν γραμμάτων πρὸς τὰ γραφήματα εἶναι γενικῶς ὅ,τι ἡ σχέσις τῶν φθόγγων πρὸς τὰ φωνήματα.

την βάσιν έρεύνης τής εϋρωπαϊκής δομολογίας, έπανεισαχθείσα εκ νέου εις τήν καθόλου γλωσσικήν έπιστήμην υπό τής γενετικής - μετασχηματιστικής γλωσσολογίας. 'Ο γράφων, ύποστηρίζων τοιαύτην θέσιν, συντάσσεται πρὸς τήν γενικώτερον σήμερον έν τή γλωσσική έπιστήμη κρατοϋσαν άποψιν καθ' ήν «μόνον διά τής εισαγωγής νοησιαρχικῶν έννοιῶν εις τās θεωρίας μας έφοδιαζόμεθα πράγματι με τὸν έννοιολογικὸν μηχανισμόν, ὅστις καθιστᾷ δυνατὴν τήν έρμηνείαν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων εις ὅλην αὐτῶν τήν έκτασιν»¹.

2. Γλῶσσα - γραφή - ὀρθογραφία.

Πέρα οίασδήποτε θεωρητικής τοποθετήσεως έναντι τοϋ θέματος τής γλώσσης, τ.έ. έναντι τής ύφης, τής λειτουργίας καὶ τοϋ γραμματικῶν μηχανισμού αὐτῆς, εἶναι γενικώτερον άποδεκτὸ ὅτι: (α) 'Η γλῶσσα συνιστᾷ κώδικα σημείων ὀρισμένης μορφῆς (τῆς «γλωσσικῆς»), δι' ὧν έπιτυγχάνεται ή μεταξὺ τῶν ανθρώπων έπικοινωνία. (β) 'Η γλῶσσα, έν τελευταία ἀναλύσει, άποτελεῖται ἀπὸ ποικίλους συνδυασμοὺς φθόγγων, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν ὡς φορεῖς σημασιῶν. 'Η γλῶσσα οὕτω δύναται νὰ διακριθῇ εις δύο βασικά επίπεδα: τὸ επίπεδον τοϋ *περιεχομένου* (έννοιῶν/σημασιῶν) καὶ τὸ επίπεδον τῆς *έκφράσεως* (μορφῆς)², ἐξ ὧν τὸ (β) αντιπροσωπεύεται υπό τῶν άρθρουμένων ήχων (φθόγγων), οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιούνται εις έκάστην γλῶσσαν.

Περαιτέρω ή έπιστημονική (γλωσσολογική) μελέτη τῶν στοιχείων τῆς έκφράσεως — ἀπὸ πλευρᾶς φθόγγων — εἶναι διττή: *φωνητική* καὶ *φωνολογική*. 'Επὶ τῆς ἀναγκαίας ταύτης διακρίσεως παρατηρητέα τὰ ἐξῆς: 'Η «γλῶσσα» (langue), ήτοι τὸ έσωτερικόν, ιεραρχικῶς ὀργανωμένον σύστημα ἀντιθέσεων, τὸ άποτελοῦν τὸ γραμματικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον κατέχει ὁ ἰθαγενὴς ὁμιλητῆς μιᾶς γλώσσης (langage), εμφανίζεται ὡς *λόγος* (parole), τ.έ. λαμβάνει τήν συγκεκριμένην της πραγμάτων, υπό μορφήν ή χ ω ν. Τήν ὕλικήν πλευρὰν τῶν ήχων αὐτῶν, δηλ. τās φυσικὰς ἀρθρωτικὰς καὶ ἀκουστικὰς ιδιότητας καὶ ποικιλίας τῶν ήχων μιᾶς γλώσσης, τὸν καλουμένων *φθόγγων*, μελετᾷ ή Φ ω ν η τ ι κ ή. Οὕτω λ.χ. ή εμφάνις εις τήν Νέαν 'Ελληνικήν ποικιλίας έρρίνων φθόγγων, διχειλικῶν καὶ χειλο-

1. J. K a t z: Mentalism in Linguistics. Language 40 (1964), 127. Πβ. καὶ C h o m s k y: 1965, 193 (σημ. 1).

2. 'Η διμερὴς αὕτη διάκρισις εϋρηται, μεταξύ άλλων, εις τήν σημειακὴν θεωρίαν τοϋ S a u s s u r e (1916), εις τήν γλωσσηματικήν θεωρίαν τοϋ Hjelmslev (πβ. άνωτ., σ. 288, σημ. 2), έτι δέ, έν γενικαῖς γραμμαῖς, εις τήν *διπλῇ διάρθρωσιν* (double articulation) τῆς γλώσσης τοϋ M a r t i n e t (πβ. Éléments de linguistique générale, Paris 1964, σ. 17 κ.έξ.).

δοντικοῦ /m/ ([metró] <μετρῶ>, [am̥fiválo] <ἀμφιβállw>), ὡσαύτως δὲ ὀδοντικοῦ, οὐρανικοῦ καὶ ὑπερωικοῦ /n/ ([néos] <νέος>, [enjá] <ἐνιά>, [an̥galjá] <ἀγκαλιά>), ἀποτελεῖ, κυρίως, ἀντικείμενον ἐρεῦνης τῆς Φωνητικῆς. Ἀντιθέτως, ἡ Φωνολογία ἀσχολεῖται μὲ τὴν λειτουργικὴν ἢ συστηματικὴν πλευρὰν τῶν φθόγγων, μὲ τὰ καλούμενα *φωνήματα*. Ταῦτα εἶναι αἱ ἐλάχισται φθογγικαὶ μονάδες τῆς γλώσσης, αἱ ἔχουσαι διαφοροποιητικὴν ἀξίαν ἢ, ἄλλως, αἱ συγκροτοῦσαι σύστημα ἀντιθέσεων. Οὕτω λ.χ. τὰ p, t, f, m, καὶ k εἶναι φωνήματα τῆς Ἑλληνικῆς, δοθέντος ὅτι ἡ παρουσία αὐτῶν εἰς ὀρισμένον περιβάλλον ἐπιφέρει σημασιολογικὴν διαφοροποίησιν: /rópos/ <ρόνος>, /tópos/ <τόνος>, /fónos/ <φόνος>, /mónos/ <μόνος>, /kónos/ <κῶνος>. Ὅθεν ἡ Φωνολογία εἶναι προῖον ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς Φωνητικῆς, μελετῶσα τὸ φωνολογικόν (ὄχι τὸ φθογγολογικόν ἢ φωνητικόν) σύστημα τῆς γλώσσης, ἥτοι τὸ σύνολον τῶν φωνημάτων μιᾶς γλώσσης ὡς σύστημα ἀντιθέσεων λειτουργικῆς ἀξίας.

Ἄν διττὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῶν φθόγγων τῆς γλώσσης, διττὴ δύναται ὡσαύτως νὰ εἶναι καὶ ἡ γραφικὴ παράστασις αὐτῶν. Ἡ γραφὴ, δηλονότι, τὸ τεχνητὸν σύστημα σημείων (συμβόλων) τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται κατὰ σύμβασιν πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν φθόγγων μιᾶς γλώσσης, δύναται ἀπὸ συγχρονικῆς πλευρᾶς νὰ δηλώσῃ τὴν φωνητικὴν ἢ τὴν φωνολογικὴν πλευρὰν αὐτῆς. Οὕτω λ.χ. ἡ γραφικὴ παράστασις τῆς λέξεως <κωρία> δύναται νὰ λάβῃ τὴν μορφήν <κ'ιρία> ἢ <κωρία> (ἐνθα [κ'] = ἡ οὐρανικὴ ποιότης τοῦ οὐρανικοῦπερωικοῦ φωνήματος /k/). Ἡ γραφὴ [κ'ιρία], λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν φωνητικὴν ποικιλίαν τοῦ οὐρανικοῦ k καὶ παριστάνουσα αὐτὴν δι' ἰδίου συμβόλου (γράμματος) — τοῦ [κ'] —, ἀποτελεῖ φωνητικὴν γραφικὴν παράστασιν τῆς λέξεως. Ἀντιθέτως ἡ γραφὴ <κωρία>, ἣτις δὲν ἀποδίδει τὴν οὐρανικὴν ποιότητα τοῦ k, ἀποτελεῖ φωνολογικὴν γραφικὴν παράστασιν τῆς λέξεως. Παρατηρητέον ὅτι ἀμφοτέραι αἱ γραφαὶ αὗται ἀκολουθοῦν καὶ ἀποδίδουν τὴν προφορὰν τῶν φωνητῶν τῆς γλώσσης ἐπὶ συγχρονικῷ ἐπιπέδῳ, λεπτομερέστερον μὲν ἢ φωνητικῶν, μεθ' ὀρισμένου δὲ βαθμοῦ ἀφαιρέσεως ἢ φωνολογικῆς.

Παρὰ τὴν *φωνητικὴν* καὶ τὴν *φωνολογικὴν* ὁμως γραφὴν ἡ, ὡς συνήθως καλεῖται, ὀρθογραφία¹ ὑπάρχει καὶ ἡ ἱστορικὴ καλουμένη ὀρθογραφία². Ἄν ἡ φωνητικὴ καὶ φωνολογικὴ γραφὴ εἶναι ἡ παρά-

1. Ὁρθογραφία εἶναι ἡ ὀρθὴ γραφικὴ παράστασις, ἐνθα ὡς ὀρθὴ νοεῖται ἡ παράστασις, ἣτις συμμορφοῦται πρὸς τὸν γενικῶς — καθ' ὀρισμένον τόπον καὶ χρόνον — ἰσχύοντα συμβατικὸν τρόπον ἀποδόσεως γλώσσης τινὸς μέσῳ συγκεκριμένου κώδικος γραμμάτων, τοῦ *ἀλφαβήτου*.

2. Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, ὡς ἐκ τῆς παλαιότητος ἀδιακόπου γραπτῆς παραδόσεως αὐτῆς, ἀποτελεῖ μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἄριστον ἀντικείμενον σπουδῆς τῶν δύο κυρίων εἰδῶν ὀρθογραφίας: τῆς *φωνολογικῆς* καὶ τῆς *ἱστορικῆς*. Διὰ

στασις μιᾶς γλώσσης ἐπὶ συγχρονικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἱστορικὴ καλουμένη γραφὴ ἢ ὀρθογραφία εἶναι ἡ γραφικὴ παράστασις τῶν φθόγγων μιᾶς γλώσσης, καθ' ὃν τρόπον προεφέροντο εἰς παρωχημένην περίοδον (ἢ περιόδους) τῆς γλώσσης, τ.ἔ. διαχρονικῶς ἢ ἱστορικῶς¹. Οὕτω λ.χ. γράφομεν σήμερον <κυρία>, ἀντὶ <κιρία> ἢ <κ'ιρία>, μολονότι σήμερον τὰ γραφήματα (γράμματα) *υ* καὶ *ι* δὲν ἀντιπροσωπεύουν, ὥς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, διάφορα φωνήματα, τὰ /ū/ καὶ /i/, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ φώνημα, τὸ /i/. Ὅμοιως ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία ὑπαγορεύει εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν τὴν χρῆσιν γραφῶν, οἷον <διοίκησις> ἀντὶ τῆς φωνολογικῆς /διόικις/, <εἰρήνη> ἀντὶ /ιρίνι/, <παιδεία> ἀντὶ /πεδία/, <αὐτός> ἀντὶ /αφτός/, <γενναῖος> ἀντὶ /γενέος/ κ.τ.δ. Κατὰ ταῦτα ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία ἀντιπροσωπεύει

φωνολογικῆς παρεστάθῃ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ (κυρίως ἡ Ἑλληνικὴ τῶν χρόνων τῆς παραλαβῆς καὶ προσαρμογῆς τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου), ἐνφ' ἡ ἐξελικτικὴ μορφή αὐτῆς, ἡ νέα Ἑλληνικὴ, παριστάνεται δι' ἱστορικοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος, τ.ἔ. διὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, γραφηματικοῦ συστήματος. Ἡ μεταβολὴ τοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀπὸ φωνολογικοῦ εἰς ἱστορικὸν ἐγένετο συνεπείᾳ ποικίλων ἐξελίξεων, αἱ ὁποῖαι ἐσημειώθησαν εἰς τὸ φωνολογικὸν σύστημα καὶ διὰ καὶ εἰς τὸν φωνηεντισμὸν αὐτῆς. Ὡς κυριωτέρας ἐξ αὐτῶν μνημονεύομεν: (α) τὸν *μονοφθογγισμὸν* τῶν διφθόγγων — πλὴν τῶν *αν* καὶ *εν* —, συνεπείᾳ τοῦ ὁποῦ αἱ γραφηματικαὶ διαδοχαὶ *αι*, *ει*, *οι* κ.λπ. κατέστησαν ἀπλὰ *διγράμματα* [(digraphs) διγράμματος παράστασις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φθόγγου (<αι> = *e*, <ει> = *i*, <οι> = *i*, ὅχι διαδοχῆς ἐκ δύο στενῶς συνδεδεμένων φθόγγων (<διφθόγγου>)], (β) τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀρχαίας προσφώδιας, τ.ἔ. τῆς διακρίσεως μεταξύ μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς σύμπτωσιν τῶν τόνων (ὀξείας - περισπωμένης), (γ) τὴν ἀπώλειαν τοῦ δασέος πνεύματος, (δ) τὴν ἀπλοποίησιν τῆς προφορᾶς τῶν διπλῶν συμφώνων κ.λπ.

1. Ἡ διάκρισις, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐνταῦθα, εἶναι βεβαίως διάκρισις «εἰδους», τ.ἔ. εἶναι μέρος τῆς γενικωτέρας κατηγοριοποιήσεως τῶν ἐν χρήσει τρόπων γραφικῆς παραστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης, ὥς λ.χ. συστηματοποιεῖται εἰς τὰς μελέτας τῶν Cohen (1958) καὶ Alarcos Llorach (1968). Συγκεκριμένως ὑπὸ τοῦ Alarcos Llorach (1968, 521 κ.ἑξ.) διακρίνονται τρεῖς γενικώτεροι τύποι γραφικῶν συστημάτων: (1) τὸ *ιδεογραφικὸν* σύστημα, οἷον λ.χ. τὸ τῆς κινεζικῆς γραφῆς, ἐνθα χρησιμοποιοῦνται τὰ καλούμενα *ιδεογράμματα* (ἢ *λεξιγράμματα* ἢ *λογογράμματα*), (2) τὸ *σημειογραφικὸν* σύστημα, ὥς λ.χ. ἡ σουμεριακὴ γραφὴ, ἐνθα γίνεται χρῆσις τῶν καλουμένων *σημειογραμμάτων* (ἢ *ιδεοφωνογραμμάτων*) καὶ (3) τὸ *φωνογραφικὸν* σύστημα· ἐν αὐτῷ χρησιμοποιοῦνται *φωνογράμματα*, δι' ὧν παριστάνονται εἴτε μόνον *συλλαβαὶ* (*συλλαβογραφικόν*) εἴτε μόνον *σύμφωνα* (*συμφωνογραφικόν*) ἢ ἀμφότερα τὰ σύμφωνα καὶ τὰ φωνήεντα (*ἀλφαβητικόν* ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ). Ὁ τύπος τῆς δι' ἀλφαβήτου γραφῆς εἶναι δημιουργία τῶν Ἑλλήνων — ἄγνωστον ποῦ — καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἐπαρκέστερον ἅμα καὶ οἰκονομικώτερον σύστημα γραφῆς. Ἡ διάκρισις ἄρα τῆς γραφῆς - ὀρθογραφίας εἰς *φωνολογικὴν* καὶ *φωνητικὴν* εἶναι ὑποδιαίρεσις τοῦ τρίτου τύπου γραφῆς, τοῦ *φωνογραφικοῦ* (πβ. Alarcos Llorach: 1968, 548 κ.ἑξ.: «Graphie phonique, phonétique et phonologique»). Ἐξ ἁλλου, ἡ εἰσαγομένη ἐνταῦθα διάκρισις μεταξύ *συγχρονικῆς* καὶ *διαχρονικῆς* (ἱστορικῆς) γραφῆς δὲν γίνεται ὑπὸ τοῦ Alarcos Llorach, ὅστις ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ «ἐτυμολογικῆς» γραφῆς, νοῶν δι' αὐτῆς τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν.

πράγματι πεπαλαιωμένην μορφήν φωνολογικῆς (ἢ καὶ φωνητικῆς) τινος ὀρθογραφίας, τ.ἔ. διαχρονικὴν — ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν φωνολογικὴν κατάστασιν μιᾶς γλώσσης — γραφικὴν παράστασιν, ἐπιβληθεῖσαν ἐκ τῆς ἐξελιξέως τοῦ φωνολογικοῦ συστήματος καὶ τῆς μὴ παραλλήλου προσαρμογῆς τοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος.

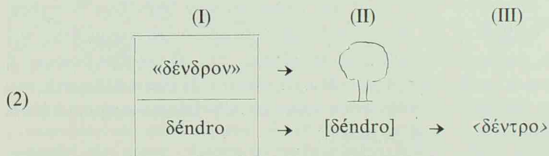
3. Ἡ θεωρητικὴ πλευρὰ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.

Γλωσσολογικῶς θεωρουμένη ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία ἀποτελεῖ, ὥς χρησιμοποιήσωμεν τὸν χαρακτηρισμόν, «ἀναγκαῖον κακόν». Ἡ χρῆσις ταύτης παρέχει δυσκολίας, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἀποφευχθῇ. Ἡ φύσις τῆς γραφῆς εἶναι στατικὴ. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς γραφικῆς παραστάσεως εἶναι ὅτι συντελεῖται ἐπὶ τῇ βάσει λίαν κλειστοῦ συστήματος — «κώδικος» (τοῦ ἀλφαβήτου) —, ὅπερ ἔχει βεβαίως συμβατικὸν χαρακτῆρα. Ἡ χρησιμότης δ' αὐτοῦ ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν γενικότητα, τὴν ὁμοιομορφίαν καὶ τὴν σταθερότητα τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ. Ἀντιθέτως ἡ γλῶσσα ἐξελίσσεται συνεχῶς. Ποικίλαι μεταβολαὶ ἐφ' ὧν τῶν ἐπιπέδων αὐτῆς — ἰδίᾳ δ' ἐπὶ τοῦ φωνολογικοῦ — ἀλλάσσουν τὴν μορφήν τῆς γλώσσης ἐν χρόνῳ. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς γλωσσικῆς αὐτῆς ἀντινομίας (ἐξελισσομένης γλώσσης - στατικῆς γραφικῆς παραστάσεως) θὰ ἔπρεπε ἡ ὀρθογραφία τῆς γλώσσης νὰ «ἀναπροσαρμόζεται», τ.ἔ. νὰ μεταβάλλεται σὺν τῇ μεταβολῇ τοῦ φωνολογικοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον παριστάνει. Τοῦτο ὅμως οὔτε δυνατόν οὔτε εὐκόλον εἶναι καί, τὸ κυριώτερον, ἔχει δυσμενεῖς συνεπειάς διὰ τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς στηριζομένην παιδείαν ἐνὸς ἔθνους. Ἡ διαρκὴς ἀναπροσαρμογὴ τῆς ὀρθογραφίας, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται ἐπαρκῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ μεταβαλλομένου φωνολογικοῦ συστήματος, τ.ἔ. ἡ ἐκάστοτε μετατροπὴ τῆς ὀρθογραφίας ἀπὸ ἱστορικῆς εἰς φωνολογικὴν, θὰ καθίστα τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων παρωχημένων περιόδων δυσχερεστάτην ἢ καὶ ἀπρόσιτον εἰς τὸν μὴ «εἰδικόν», ἥτοι τὸν μὴ γνωρίζοντα τὰς μεταβολὰς τῆς ὀρθογραφίας ἐκάστης περιόδου. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ ὀρθογραφία λ.χ. τῆς Ἑλληνικῆς θὰ ἦτο εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν ἄλλη διὰ τὴν ἀρχαίαν, ἄλλη διὰ τὴν μεταγενεστέραν, ἄλλη διὰ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ ἄλλη διὰ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἡ μεταβολὴ τῆς παραδοσιακῆς (ἱστορικῆς) ὀρθογραφίας τῶν λέξεων τῆς γλώσσης καὶ διὰ καὶ ἡ μετάστασις ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς εἰς τὴν φωνολογικὴν ὀρθογραφίαν προσκρούει ζωηρῶς εἰς τὸ «ὀρθογραφικὸν αἶσθημα» τῶν μελῶν τῆς γλωσσικῆς κοινότητος, τὰ ὅποια γνωρίζουν τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῆς γλώσσης. Χρησιμοποιούμεν σκοπίμως ἐνταῦθα τὸν ὅρον «ὀρθογραφικὸν αἶσθημα», καθ' ὃν τρόπον ὁμιλοῦμεν καὶ περὶ «γλωσσικοῦ αἰσθήματος» ἐν γένει, δηλοῦντες δι' αὐτοῦ ὅτι ἡ καλουμένη ἱστορικὴ

ὀρθογραφία δὲν ἀποτελεῖ ἀπλοῦν ἐξωτερικὸν ἐθισμόν εἰς τὴν χρῆσιν ὠρισμένης γραφικῆς παραστάσεως, ἀλλ' οὐσιώδη γλωσσικὴν διαδικασίαν, ἥτις ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν δομὴν τῆς γλώσσης καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸν σημειακὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Τὴν σχέσιν αὐτήν, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸ θεωρητικὸν ὑπόβαθρον τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, θὰ ἀναλύσωμεν ἐφεξῆς.

Ἡ ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ κρατοῦσα σήμερον θεωρία τοῦ Saussure¹ περὶ τοῦ γ λ ω σ σ ι κ ο ὕ σ η μ ε ῖ ο υ (ὅπερ ἐνταῦθα, διὰ λόγους ἀπλουστεύσεως, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι συμπίπτει πρὸς τὴν λέξιν) διδάσκει ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἐσωτερικῆς (ψυχικῆς) ὑφῆς ὄντότητα, ἀποτελουμένην ἐκ συνδυασμῶν δύο στοιχείων: τοῦ «σημαινομένου» (σημασίας) καὶ τοῦ «σημαίνοντος» («ἀκουστικοῦ ἰνδάλματος» ἢ «ἀκουστικῆς εἰκόνος»). Ἡ σχέσις τῶν δύο μερῶν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου (σημασίας - ἀκουστικοῦ ἰνδάλματος) εἶναι σ υ μ β α τ ι κ ῇ (arbitraire), τ.ἔ. ὄχι αἰτιολογικῆς μορφῆς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀ ν α γ κ α ῖ α, ὑποχρεωτικῇ (Benveniste)². Σημαινόμενον δηλονότι καὶ σημαῖνον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθοῦν κεχωρισμένως· ἡ σημασία προϋποθέτει τὸ ἀκουστικὸν ἰνδαλμα καὶ τάνάπαλιν. Ἀμφότερα συνυπάρχουν ὡς αἱ δύο ὅψεις ἐνὸς «φύλλου χάρτου» καὶ συνανακαλοῦνται εἰς τὴν μνήμην μας. Σημασίαι καὶ ἀκουστικά ἰνδάλματα κεχωρισμένως δὲν ὑφίστανται. Παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὁμως διακρίνεται καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πλευρά τοῦ γλωσσικοῦ σημείου. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ἡ σημασία («ἀντικείμενον ἀναφορᾶς»), καὶ τοὺς φθόγγους, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσωπεύουν τὸ ἀκουστικὸν ἰνδαλμα τοῦ γλωσσικοῦ σημείου. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα (ἀντικείμενον ἀναφορᾶς - φθόγγοι) ἀνήκουν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν (ὕλικήν) πραγματικότητα, αἱ δὲ σχέσεις αὐτῶν ἀντιστοίχως πρὸς τὴν σημασίαν καὶ τὸ ἀκουστικὸν ἰνδαλμα (τὸ ὁποῖον — ὡς καὶ ὁλόκληρον τὸ γλωσσικὸν σημεῖον — εἶναι προϊόντα ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος) εἶναι ἔμμεσοι καὶ συμβατικά:

Εἰς τὴν ἀνωτέρω (2) σχηματικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου (I) δεικνύονται ἐπὶ παραδείγματος αἱ κατὰ τὸν Saussure σχέσεις τοῦ σημείου πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα (II) καὶ πρὸς τὴν γ ρ α φ ι κ ῇ ν

1. Saussure: 1916, 99 κ.ἑξ.

2. Benveniste: 1939, 23 - 29.

παράστασιν (III) αὐτοῦ, ἥτις ἀποτελεῖ ἄλλην, οὐσιώδη πλευρὰν τοῦ σημείου, συναπτομένην ἀμέσως πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον ἐνταῦθα θέμα τῆς ὀρθογραφίας.

Ἡ γραφικὴ παράστασις τῶν γλωσσικῶν σημείων ἐξυπηρετεῖ σημαντικὰς ἀνάγκας ἐπικοινωνίας, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς συνθετωτέρας μορφὰς ἐπικοινωνίας (ἐπιστήμην, λογοτεχνίαν, διοίκησιν κ.τ.δ.), εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπικοινωνίας (ἐπικοινωνίαν μεταξὺ πλειόνων ἀτόμων κοινωνίας ἢ/καὶ κοινωνιῶν) ὡς καὶ εἰς τὸν χρόνον ἐπικοινωνίας (παράδοσιν γνώσεων εἰς τοὺς μεταγενεστέρους)· εἶναι δηλονότι τὸ μέσον ἐκφράσεως τῆς καθόλου ἐπικοινωνίας, ἥτις διεξάγεται διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ὁ γραπτὸς λόγος συμπληρῶνει, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, τὴν κυρίαν προνομίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν γλῶσσαν, ἀποτελῶν συγχρόνως τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν δημιουργίας ἀξιολόγου πολιτισμοῦ. Ὅθεν ἡ γνῶσις τῆς ὀρθῆς γραφικῆς παραστάσεως, τῆς ὀρθογραφίας τῆς γλώσσης, ὡς συστατικοῦ τῆς ἐπικοινωνιακῆς ἐπαρκείας τοῦ ἀτόμου, ἀποτελεῖ ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς γλωσσικῆς μορφώσεως τούτου.

Ἡ γραφικὴ παράστασις τῆς ἡχητικῆς πλευρᾶς τῶν σημείων τῆς γλώσσης συνιστᾷ, ὅπως ἄλλωστε ὀλόκληρος ἡ γλῶσσα, κώδικα σημείων, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν «γραμμάτων» ἢ «γραφημάτων», ὡς καλοῦνται ἐν τῇ ἐπιστῇ. Ὁ κώδιξ οὗτος ἔχει βεβαίως συμβατικὸν χαρακτήρα, τ.ἔ. δὲν ὑπάρχει αἰτιακὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ α' φθόγγου τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως *φ-ήμη* λ.χ. καὶ τῆς γραφικῆς παραστάσεως αὐτοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν (φοινικικὸν) ἀλφάβητον διὰ τοῦ γραφήματος <φ> ἢ διὰ τοῦ <f> εἰς τὸ λατινικὸν (δυτικὸν ἑλληνικὸν) κ.ο.κ. Παρὰ ταῦτα, ὡς καὶ προκειμένου περὶ τῶν μερῶν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου (σημαινομένου - σημαίνοντος), ἡ σχέσις μεταξὺ γραφικῆς παραστάσεως καὶ ἤχων δεδομένης γλώσσης ἀποκτᾷ ἅμα τῇ ἐπιβολῇ τῆς ἀναγκαῖον, ὑποχρεωτικὸν χαρακτήρα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι *ὑποχρεωτικῶς*, κατὰ σιωπηρὰν σύμβασιν, οἱ ἤχοι μιᾶς γλώσσης παριστάνονται γραφικῶς δι' ὀρισμένων σημείων (γραμμάτων) εἰς σχέσιν ὅχι 1 πρὸς 1 — προκειμένου περὶ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Οὕτω λ.χ. εἰς τὴν Ἑλληνικὴν [f] = <φ> (*φήμη*), <(ε)ν> (*εὐτυχία*) καὶ τάνάπαλιν <ντ> = [d] (*ντῶν*), [nd] (*δέντρο*) καὶ [nt] (*μέντα*).

Οὕτω πᾶσα λέξις, ἥτοι πᾶσα συγκεκριμένη διαδοχὴ φθόγγων, ἥτις εἶναι φορεὺς ὀρισμένης σημασίας καὶ (ὕλική) πραγμάτων ὀρισμένης ἀκουστικῆς εἰκόνας («ἀκουστικοῦ ἰνδάλματος»), συνδέεται συγχρόνως εἰς τὸ αἶσθημα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐξοικειωμένοι πρὸς τὸν συμβατικὸν κώδικα (ὀρθογραφικὸν σύστημα) γραφῆς μιᾶς γλώσσης, πρὸς ὀρισμένην ὀρθογραφικὴν παράστασιν ἢ, ἄλλως, πρὸς ὀρισμένην «ὀπτικὴν εἰκόνα». Τὸ «σημαινόμενον», δηλονότι, τῆς περὶ γλωσσικοῦ σημείου θεωρίας πρέπει, κατὰ τὴν ὑποστηριζομένην ἄποψιν, νὰ νοηθῇ ὡς διττῆς ὑποστά-

σεως στοιχείον: ὡς «*ἀκουστικὸν ἵνδαλμα*» παραλλήλως δὲ — διὰ τοὺς γνωρίζοντας «*νά γράφουν*» μίαν γλώσσαν — καὶ ὡς «*ὀπτικὸν ἵνδαλμα*». Ἡ διαφορὰ — ὅθεν καὶ τὸ προβάδισμα τοῦ προφορικοῦ ἔναντι τοῦ γραπτοῦ λόγου — εἶναι ὅτι τὸ ἀκουστικὸν ἵνδαλμα ἀποτελεῖ μόνιμον, ἀναπόσπαστον στοιχείον τῶν γλωσσικῶν σημείων, ἐνῶ τὸ «ὀπτικὸν ἵνδαλμα» συνυπάρχει μετὰ τοῦ ἀκουστικοῦ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ γνώσις τῆς συμβατικῆς παραστάσεως (ὀρθογραφίας) τῆς γλώσσης εἶναι δι' ὀρισμένον ἄτομον δεδομένη. Ἐφ' ὅσον, δηλονότι, τὸ γλωσσικὸν ὑποκείμενον γνωρίζει τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῆς γλώσσης, ἐφ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν γλωσσικῶς «μορφωμένων» ἀτόμων, ἡ ἐσωτερικὴ (ψυχικὴ) πλευρὰ τοῦ γλωσσικοῦ σημείου ἔχει διττὸν ὡς πρὸς τὸ σημαίνόμενον χαρακτηριστῆρα, *ἀκουστικὸν* (ἀκουστικὸν ἵνδαλμα) καὶ *ὀπτικὸν* (ὀπτικὸν ἵνδαλμα)¹. Τοῦτο παραστατικῶς δύναται νὰ δειχθῇ ὡς ἀκολούθως:

σημασία	«εἰρήνη»	→ ἀντικείμενον ἀναφορᾶς
(3) ἀκουστ. ἵνδαλμα	iríni	→ ἤχοι
		↑ ↓
ὀπτικὸν ἵνδαλμα	(εἰρήνη)	→ γραφήματα (ὀρθογραφικὴ παράστασις)

(Ἡ παρένθεσις δηλοῖ τὴν μὴ ὑποχρεωτικὴν ὑπαρξιν τοῦ ὀπτικοῦ ἵνδαλματος διὰ πάντα τὰ ἄτομα μιᾶς γλωσσικῆς κοινότητος).

Ἡ ἐξέτασις ἄλλων ἐπιπτώσεων, τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἔχῃ διὰ τὴν ἐν γένει θεωρίαν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου ἡ παρούσα θέσις, ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς προκειμένης μελέτης καὶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἄλλοῦ. Ὅτι ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα εἶναι ἡ διαπίστωσις ὅτι ὑπάρχει στενός, ἐσωτερικὸς σύν-

1. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι διάφορος τρόπος προσπελάσεως τῆς γλώσσης, ἀπὸ ψυχολογικῆς - «συμπεριφορικῆς» (behaviouristic), μὴ καθαρῶς σημειακῆς πλευρᾶς, ὡδήγησε τὸν Bolinger (1946) εἰς ἀνάλογα συμπεράσματα περὶ τῆς ὕψης τῆς γραφῆς - ὀρθογραφίας τῆς γλώσσης. Οὗτος δέχεται (1946, 333) ὅτι «ἡ γραφὴ δύναται νὰ ὑφίσταται ὡς σειρά μορφμάτων ἰδίου ἐπιπέδου, ἀνεξαρτήτων ἢ ἐν ἀλληλεπιδράσει πρὸς τὰ βασικώτερα (ἢ τουλάχιστον πρωταρχικώτερα) φωνο-ακουστικὰ μορφήματα». Τὰ ὀρθογραφικὰ ταῦτα μορφήματα καλεῖ «ὀπτικὰ μορφήματα» (visual morphemes), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ συνήθη μορφήματα τὰ ὁποῖα ἔχουν φωνολογικὴν ἀντιπροσώπευσιν. Ἡ ἐννοία τῶν ὀπτικῶν μορφμάτων τοῦ Bolinger προϋποθέτει ὡσαύτως — πέρα τῆς φυσικῆς πραγματώσεως αὐτῶν — τὴν ὑπαρξιν ἄλλου, ἀφηρημένου καὶ αὐτοτελοῦς, ἐπιπέδου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ταῦτα τοποθετοῦνται. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἡ θέσις τοῦ Bolinger — καίτοι μὴ καθαρῶς σημειακοῦ χαρακτήρος — πλησιάζει ἄρκετὰ πρὸς τὴν ἐνταῦθα ὑποστηριζομένην ἑσιν.

δεσμος μεταξύ ὀπτικοῦ ἰνδάλματος καὶ σημασίας ἀφ' ἐνός, ὡς καὶ μεταξύ ὀπτικοῦ ἰνδάλματος καὶ ὀρθογραφικῆς παραστάσεως ἀφ' ἑτέρου. (Τὰ γραφήματα πραγματώνουν, ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὀπτικὴν εἰκόνα εἰς τὸν γραπτὸν λόγον). Ὁ στενὸς οὗτος σύνδεσμος μεταξύ ὀπτικοῦ (ὀρθογραφικοῦ) ἰνδάλματος καὶ γραφηματικῆς (ὀρθογραφικῆς) ἀποδόσεως, ὡς οὐκ ἔστιν ἀποδοτέον διὰ τοὺς χρησιμοποιοῦντας τὴν γλῶσσαν γραπτῶς, τ.ἔ. διὰ τοὺς ἐπικοινωνοῦντας βάσει τοῦ αὐτοῦ συμβατικοῦ συστήματος, ὅπερ συνιστᾷ τὴν ὀρθογραφίαν μιᾶς γλώσσης, ἀποτελεῖ τὸ θεωρητικὸν ὑπόβαθρον τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.

Ἀντιθέτως, ὁ σύνδεσμος μεταξύ φθόγγων καὶ γραφημάτων — διὰ γλώσσας, βεβαίως, χρησιμοποιούσας συμβατικὸν σύστημα τῆς μορφῆς τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας — εἶναι ἔμμεσος καὶ δευτερευούσης σημασίας (δεικνύμενος εἰς τὸ διάγραμμα (3) διὰ τοῦ διακεκομμένου βέλους). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ φθογγολογικὴ σύστασις δὲν προκαθορίζει (predict) εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὴν ὀρθογραφίαν, εἰ μὴ μόνον εἰς περιορισμένον βαθμόν. Οὕτω λ.χ. εἰς τὴν λέξιν *ἐφνῆς* τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς ἡ ἀκουστικὴ εἰκὼν καὶ ἡ ἡχητικὴ πραγμάτως αὐτῆς (efiis) δὲν προκαθορίζουν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς λέξεως, ὡς *⟨ἐφνῆς⟩*, ἥτις καθορίζεται μόνον ὑπὸ τῆς κατοχῆς τῆς ὀπτικῆς εἰκόνας (τοῦ ὀπτικοῦ ἢ ὀρθογραφικοῦ ἰνδάλματος) τῆς λέξεως. Οὕτως ἐκ τῶν ποικίλων δυνατοτήτων γραφικῆς παραστάσεως τῆς λέξεως αὐτῆς:

12345	1	2	3	4	5
efiis	ε	φ	ι	ι	ς
	αι	φ	η	η	
(4)		υφ	υ	υ	
			οι	οι	
			ει	ει	
			υι	υι	

τὸ ὀπτικὸν ἰνδάλμα τῆς λέξεως, τ.ἔ. ἡ γνώσις τῆς ὀπτικῆς (ὀρθογραφικῆς) εἰκόνας τῆς λέξεως, καθορίζει τὴν ἐπιλογὴν:

(5) 1 3 2 3 4 5
ε υ φ υ η ς (ἀντὶ τοῦ *αιφνῆς, *εφνῆς, *εφνῆς κ.λπ.)

Βεβαίως ἡ φωνολογικὴ ποιότης τῆς λέξεως καθορίζει μέχρις ὀρισμένου σημείου τὴν ὀρθογραφικὴν παράστασιν τῆς λέξεως. Τοῦτο εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν συμβαίνει μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ σύμφωνα, τῶν ὁποίων ἡ γραφὴ εἶναι γενικῶς προκαθορίσιμος (ἀλλὰ: ⟨ντ⟩ = [d], [nd], [nt], ⟨μπ⟩ = [b], [mb], [mp], ⟨γκ(γγ)⟩ = [g], [ɣg], [nk] καὶ [t] = ⟨τ⟩, ⟨ττ⟩, [l] = ⟨λ⟩ ἢ ⟨λλ⟩

κ.λπ., ὅπερ ἰσχύει δι' ὅλα τὰ σύμφωνα πλὴν τῶν δασέων). Εἰς ἄλλας ὁμωσ γλώσσας — μεθ' ἱστορικῆς ἐπίσης ὀρθογραφίας — ὡς ἡ Γαλλικὴ ἢ ἡ Ἀγγλικὴ λ.χ. δὲν ἰσχύει οὔτε διὰ τὰ σύμφωνα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἐμφανίζονται εἰς τὴν ὀρθογραφικὴν παράστασιν, καίτοι ἀπουσιάζουν ἐκ τῆς φωνολογικῆς δομῆς τῆς λέξεως: γαλλ. /fó/ = <faut>, ἀγγλ. /wéit/ = <weight>. Ἄν ἡ γνώσις ὠρισμένου γλωσσικοῦ σημείου (λέξεως π.χ.) σημαίη εἰς τὴν γλώσσαν τὴν γνώσιν ὠρισμένου συνδυασμοῦ σημασίας καὶ ἀκουστικοῦ ἰνδάλματος (ἀντιπροσωπευομένου εἰς τὸν προφορικὸν λόγον ὑπὸ μορφήν φθόγγων), τότε καὶ ἡ γνώσις τῆς γραφῆς (ἱστορικῆς ὀρθογραφίας) ἐνὸς γλωσσικοῦ σημείου σημαίνει τὴν γνώσιν ὠρισμένου συνδυασμοῦ σημασίας καὶ ὀπτικοῦ ἰνδάλματος (τοῦ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ μορφήν γραφημάτων μετὰ τινος ἀντιστοιχίας πρὸς τοὺς φθόγγους). Ἀκουστικὸν καὶ ὀπτικὸν ἰνδαλμα ἀνῆκουν μετὰ τῆς σημασίας εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον. Φθόγγοι (ἤχοι) καὶ γραφήματα (γράμματα), ἀντιθέτως, ἀνῆκουν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα. Τὸ «ὀπτικὸν ἰνδαλμα» ἀποτελεῖ τὴν «ὀρθογραφικὴν εἰκόνα» τοῦ γλωσσικοῦ σημείου, στοιχοῦν πρὸς ὅ,τι παλαιότερον ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς γλωσσολογίας ἐπιτυχῶς, καίτοι ἀσαφῶς — ἤτοι ἄνευ συγκεκριμένης θεωρίας —, ἐκλήθη «ἐτυμολογικὸν ἰνδαλμα» τῆς λέξεως.

Ἐν συμπεράσματι, ἡ (ἱστορικὴ) ὀρθογραφία ὑφ' ἣν ἐμφανίζεται ὁ γραπτὸς λόγος, μολονότι ὡς προϋποθέτουσα τὴν τέχνην τῆς γραφῆς ἔχει ἀπὸ ἀπόψεως θεωρίας τῆς γλώσσης ἥσσανα τοῦ προφορικοῦ λόγου σημασίαν, ἔχει ἐν τούτοις πέρα τῆς πρακτικῆς - κοινωνικῆς (ὡς ἐκ τοῦ συμβατικοῦ τῆς χαρακτῆρος) σκοπιμότητος καὶ θεωρητικὴν βάσιν. Ἡ ἀνάληψις τοῦ θέματος ὀδηγεῖ εἰς τὴν θέσιν ὅτι αἱ σημασίαι τῶν λέξεων συνδέονται συγχρόνως εἰς τὸν νοῦν μας κατὰ τὴν γραπτὴν (ὀρθογραφικὴν) κατάκτησιν τῆς γλώσσης πρὸς ὠρισμένα ὀπτικά («ἐτυμολογικά») ἰνδάλματα, τῶν ὁποίων ὁ συστηματικὸς χαρακτῆρ συνιστᾷ ὅ,τι ἐκαλέσαμεν ἀνωτέρω «ὀρθογραφικὸν αἶσθημα» τῆς γλώσσης. Ἡ σχέσις αὕτη εἶναι ὑποχρεωτικὴ — ὠρισμένη σημασία συνδέεται πρὸς ὠρισμένην ὀπτικὴν (ὅπως καὶ ἀκουστικὴν) εἰκόνα, μετὰ τῆς ὁποίας συνανακαλεῖται εἰς τὴν μνήμην μας — διὰ τοὺς κατέχοντας τὸ σύστημα ὀρθογραφικῆς παραστάσεως τῆς γλώσσης. Οὗτοι ἀντιδρῶν δι' αὐτὸν τὸν λόγον ψυχολογικῶς εἰς διάφορον («ἐσφαλμένον») τύπον γραφικῆς παραστάσεως, ὅστις φαίνεται εἰς αὐτοὺς πράγματι ὡς παραβίασις τῆς συμβατικῆς, ὑποχρεωτικῆς σχέσεως ὠρισμένης σημασίας πρὸς ὠρισμένον ὀπτικὸν ἰνδαλμα. Οὕτως ἡ γραφὴ λ.χ. τοῦ <τεῖνω> ὡς *(<τίνο>), τοῦ <διοίκησις> ὡς *(<δίικισις>), τοῦ <εὐθνή> ὡς *(<εφθίνι>), τοῦ <εὐφυνῆς> ὡς *(<εφυῖς>) προσκρούει εἰς τὸ «ὀρθογραφικὸν αἶσθημα», καθ' ὃν τρόπον θὰ προσέκρουον εἰς τὸ «γλωσσικὸν» αἶσθημα τῶν λαλούντων μὴ γραμματικῶς ὀρθοὶ τύποι, οἷον */dikísis/ ἢ «/eθfíni/ κ.τ.δ..

Κατὰ ταῦτα, ἡ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν ἀδυναμία προκαθορισμοῦ τῆς γραφικῆς παραστάσεως τῶν σημείων βάσει τῆς μορφικῆς τῶν πλευρῶς (ἀκουστικῆς εἰκόνας - ἡχητικῆς πραγματώσεως) — ἐλλεῖπει ἀντιστοιχίας 1 : 1 μεταξὺ φθόγων καὶ γραφημάτων — ὁδηγεῖ εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν (ἐσωτερικόν) σημειακὸν χῶρον ὀπτικῶν («ἐτυμολογικῶν») ἰνδαλμάτων, τὰ ὁποῖα καθορίζουν τὴν ὀρθογραφίαν ἐκάστου σημείου. Κατὰ τὴν τοιαύτην σημειακὴν θεώρησιν τῆς γλώσσης, δηλονότι, ἐκάστη σημασία συνδέεται ὑποχρεωτικῶς ὄχι μόνον πρὸς ὠρισμένην ἀκουστικὴν εἰκόνα ἀλλὰ καὶ πρὸς ὠρισμένην ὀπτικὴν (ἐτυμολογικὴν) εἰκόνα. Ἡ μὲν καθορίζει τὴν (ὕλικήν) ἀκουστικὴν πραγμάτωσιν τοῦ σημείου, ἡ δὲ τὴν γραφικὴν παράστασιν αὐτοῦ. Ἡ παραβίασις ἐκατέρας τῶν πλευρῶν αὐτῶν (* /eθfíni/ ἀντὶ /efθíni/ καὶ *(ε)φθί(νι) ἀντὶ (εὐθύνη)) δὲν γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ κοινὸν αἶσθημα. Ὅπως ἔχομεν μὴ γραμματικῶς ὀρθὰς (ungrammatical) δομάς, οὕτως ἔχομεν καὶ μὴ ὀρθογραφικῶς ὀρθὰς γραφάς. Ἄν εἰς τὸν χῶρον τῆς ὀρθογραφίας αἱ τοιαῦται παραβιάσεις («σφάλματα») εἶναι συχνότεραι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ ὀρθογραφία ἀποτελεῖ ἔμμεσον — τῇ μεσολαβήσει τῆς γραφῆς — οὐχὶ ὑποχρεωτικὴν μορφήν γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας, ἐνῶ ὁ προφορικὸς λόγος, πραγματοποιούμενος διὰ φυσιολογικῆς, ἀμέσου δηλ. διαδικασίας (διὰ τῶν φθόγων, τοὺς ὁποίους παράγουν τὰ φωνητήρια ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου), ἀποτελεῖ φυσικὴν, ἄμεσον καὶ ὑποχρεωτικὴν μορφήν ἐπικοινωνίας. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ὀρθογραφία ἔχει ἐντονώτερον συμβατικὸν χαρακτῆρα καὶ μείζονας δυσκολίας περὶ τὴν κατὰ κτησιν αὐτῆς.

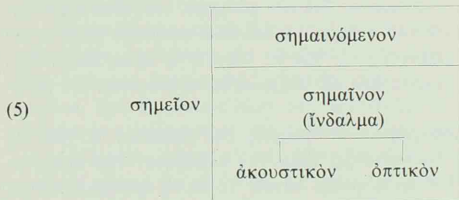
Πρὸς τούτοις ἡ ὀρθογραφικὴ κατάκτησις τῆς γλώσσης (ὁ γραπτὸς λόγος) λαμβάνει χώραν ὑστερογενῶς, μετὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς πρωτογενοῦς μορφῆς γλώσσης, τοῦ προφορικοῦ λόγου. Τὸ παιδί πρῶτον μανθάνει νὰ χρησιμοποιῇ τὰς λέξεις ἀκούον αὐτάς (μητροδίδακτος γλῶσσα), ὑστερον δέ, κατὰ τὴν σχολικὴν ἡλικίαν, μανθάνει καὶ νὰ γράφῃ ταύτας. Πρῶτον δηλ. κατακτᾷ τὰς λέξεις ὡς συνδυασμοὺς σημασίας (ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἀναφορᾶς) καὶ ἀκουστικῆς εἰκόνας (διὰ τῆς φωνητικῆς τῶν πραγματώσεως) καὶ ὑστερον ὡς συνδυασμοὺς σημασίας - ἀκουστικῆς εἰκόνας ἀφ' ἐνὸς καὶ ὀπτικῆς εἰκόνας (μετὰ τῆς γραφηματικῆς πληρώσεως αὐτῆς) ἀφ' ἑτέρου. Αὕτη ἡ ὑστερογενής, ἔμμεσος (διὰ τῆς γραφῆς) κατάκτησις τῆς ὀρθογραφίας ὡς καὶ τὸ περίπλοκον ἢ μὴ τῆς δομῆς αὐτῆς κατὰ γλώσσας ἐξηγεῖ τὰς δυσχερείας περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς.

Ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος περὶ τῆς ἐν γένει θέσεως τοῦ Saussure ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ὀρθογραφίας¹. Εἰδικώτερον οὗτος ὁμιλεῖ περὶ «τυραννίας

1. Αἱ περὶ τῆς γραφῆς καὶ ὀρθογραφίας ἀντιλήψεις τοῦ Saussure εὑρηνται εἰς ἴδιον κεφάλαιον τῶν «Παραδόσεων» τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ διὰ τῆς γραφῆς παρά-

τῆς ὀρθογραφίας» («la tyrannie de la lettre») ¹, τὸ σύστημα γραφῆς - ὀρθογραφίας δὲν ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν ἴδιον ἐπίπεδον τῆς γλωσσικῆς δραστηριότητος, συνδεόμενον ἀμέσως πρὸς τὸ σύστημα τῆς γλώσσης ², ἡ ὅλη δ' ὑπ' αὐτοῦ πραγμάτευσις τοῦ θέματος δὲν διακρίνεται διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὸ βάθος, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὰ πλεῖστα τῶν κεφαλαίων τῶν «Παραδόσεών» του. Διὰ τῆς υποστηριχθείσης ἀνωτέρω θέσεως καθ' ἣν εἰσάγομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ «ὀπτικοῦ ἰνδάλματος» εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου, ἀπεβλέψαμεν εἰς τὸ νὰ δεῖξωμεν ὅτι — ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ Saussure καὶ ἄλλων — ὑφίσταται, στενότερος ἐσωτερικὸς σύνδεσμος μεταξὺ ὀρθογραφίας καὶ γλώσσης — ὡς συστήματος (langue). Ἀκολουθῶν θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον νὰ ἴδωμεν, πῶς διαμορφοῦται ἡ εἰκὼν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου καὶ τῆς ἐν γένει σημειακῆς θεωρίας τοῦ Saussure μετὰ τὴν προτεινομένην τροποποίησιν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σημειακὴν θέσιν τῆς ὀρθογραφίας (ὡς ὀπτικοῦ ἰνδάλματος).

(α) Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ γλωσσικοῦ σημείου, συμπληρουμένη καὶ τροποποιουμένη, καθ' ἣ ἐλέχθησαν ἀνωτέρω, πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ὀρθογραφικῆς ἀποδόσεως τοῦ σημείου εἰς δεδομένην γλῶσσαν ἐμφανίζει τὴν ἐξῆς μορφήν:

Ἡ διμερὴς διάκρισις τοῦ σημαίνοντος εἰς ἀκουστικὸν καὶ ὀπτικὸν εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφικῆς παραστάσεως τῶν σημείων. Εἰς ἃς γλῶσσας ἡ ὀρθογραφικὴ παράστασις εἶναι καθαρῶς φωνολογικῆς μορφῆς, ἡ γενομένη διάκρισις δὲν παύει θεωρητικῶς νὰ ὑφίσταται. Ἀπλῶς εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἀκουστικὸν καὶ ὀπτικὸν ἰνδαλμα συμπίπτουν, τ.ἔ. εὐρίσκονται εἰς τὴν ἰδανικὴν σχέσιν 1 : 1 ἢ εἰς παραπλησίαν σχέσιν. π.χ.

στασις τῆς γλώσσης» (1916, 45 - 55) ὡς καὶ εἰς τὸ γενικὸν περὶ τῆς φωνολογίας κεφάλαιον (1916, 56 - 63).

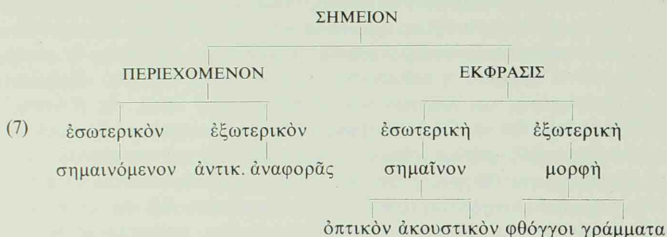
1. Saussure: 1916, 55.

2. Saussure: 1916, 45: «Μολονότι ἡ γραφὴ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ξένη πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν σύστημα τῆς γλώσσης, εἶναι ἀδύνατον νὰ παροραθῇ ἡ σημασία της ὡς διαδικασίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀντιπροσωπεύεται ἀπαύστως ἡ γλῶσσα».

(6)

«καλός»
kalós = <καλός>

(β) Ἡ καθόλου διάρθρωσις τοῦ γλωσσικοῦ σημείου κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις αὐτοῦ ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς κατὰ τὸν τύπον ἀναλύσεως εἰς ἄμεσα συστατικά:

Εἰς τὴν ἀνωτέρω σχηματικὴν ἀπεικόνισιν (7) οἱ ὅροι *περιεχόμενον* καὶ *ἐκφρασις* χρησιμοποιοῦνται ὡς ὑπερκείμενα ἔννοια, χαρακτηρίζουσαι ἀμφοτέρας τὰς πλευράς (ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν) τοῦ σημείου. Ὡσαύτως ἡ λέξις *μορφή* χρησιμοποιεῖται ὡς εἰδικώτερος ὅρος, διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἡ πραγμάτωσις ἢ ἀντιπροσώπευσις τοῦ σημαίνοντος εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα. Διάφορον εἰκόνα τῆς διάρθρωσεως τοῦ γλωσσικοῦ σημείου παρέχει τὸ ἀκόλουθον σχῆμα, ἔνθα ἡ ἀνάλυσις εἶναι τοῦ αὐτοῦ μὲν τύπου (εἰς ἄμεσα συστατικά) διαφόρου ὅμως μορφῆς:

Σ Η Μ Ε Ι Ο Ν			
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ		ΕΚΦΡΑΣΙΣ	
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ	ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ
σημαινόμενον	ἀντικ. ἀναφορᾶς	σημαίνον	μορφή
		ὀπτικὸν ἀκουστικὸν	φθόγγοι γράμματα

(8)

4. Ρύθμισις τῆς ὀρθογραφίας.

Ἡ κατάκτησις τῆς ἱστορικοῦ τύπου ὀρθογραφίας γεννᾷ βεβαίως ἱκανὰ δυσχερείας. Προϋποθέτει πράγματι τὴν κατάκτησιν πλήθους τρισκελῶν συνδυασμῶν: *σημασίας* - ἀκουστικοῦ *ινδάλματος* - ὀπτικοῦ *ινδάλματος* (π.χ. «εὐφυής» - *efiís* - <εὐφυής>, «εἰρήνη» - *iríni* - <εἰρήνη> κ.λπ.). Πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν αὐτῶν προτείνεται συχνὰ — ἐνίοτε δ' ἐφαρμόζεται εἰς διάφορον ἑκτασιν — ὁ ἔκσυγχρονισμὸς τοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος ὠρισμένης γλώσσης. Τοῦτο σημαίνει μετατροπὴν τῆς διαχρονικῆς - ἱστορικῆς ὀρθογραφίας ὠρισμένης γλώσσης εἰς συγχρονικὴν καὶ δὴ καὶ φωνολογικὸν τύπον. Ἀπὸ γλωσσολογικῆς πλευρᾶς θεωρουμένη ἡ ἐνέργεια αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς ὀρθογραφικὴ ρύθμισις, δι' αὐτῆς δὲ σκοπεῖται πράγματι ἡ καθιέρωσις σχέσεων 1 πρὸς 1 μεταξὺ τῶν μονάδων φωνολογικῆς καὶ γραφηματικῆς (ὀρθογραφικῆς) δομῆς τῆς γλώσσης. Δοθέντος δηλ. ὅτι τὰ ἐλάχιστα στοιχεῖα προφορᾶς (προφορικῆς πραγματώσεως) καὶ ὀρθογραφίας (γραφικῆς πραγματώσεως) τοῦ σημαίνοντος, τ.ἔ. τὰ φωνήματα καὶ τὰ γραφήματα τῆς γλώσσης, δὲν εὐρίσκονται κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν εἰς σχέσιν 1 : 1¹, ἐπιχειρεῖται διὰ τῆς ὀρθογραφικῆς ρυθμίσεως, τῆς καθιερώσεως φωνολογικοῦ τύπου παραστάσεως, ἡ ἔξωθεν ἐπιβολὴ τοιαύτης ἀντιστοιχίας. Διὰ τῆς ἐπιβολῆς σχέσεων τῆς μορφῆς αὐτῆς ἡ «πολυδυναμικὴ» ἀξία τῶν γραφημάτων καθίσταται «μονοδυναμικὴ», ἡ δὲ «πολνγραφικὴ» ἀξία τῶν φωνημάτων μετατρέπεται εἰς «μονογραφικὴν»², ἥτοι:

- (9) $\begin{array}{l} /efiís/ \text{ — } \langle \epsilon \dot{\upsilon} \phi \upsilon \eta \acute{\varsigma} \rangle \rightarrow /efiís/ \text{ — } \langle \epsilon \phi \acute{\iota} \varsigma \rangle \\ /iríni/ \text{ — } \langle \epsilon \dot{\iota} \rho \acute{\eta} \nu \eta \rangle \rightarrow /iríni/ \text{ — } \langle \iota \rho \acute{\iota} \nu \iota \rangle \\ /díno/ \text{ — } \langle \nu \acute{\tau} \acute{\iota} \nu \omega \rangle \rightarrow /díno/ \text{ — } \langle \nu \acute{\tau} \acute{\iota} \nu \omega \rangle \text{ (ἢ } \langle \acute{\delta} \iota \nu \omega \rangle) \end{array}$

Ἡ τοιαύτη ρύθμισις, ἔξωθεν ἐπιβαλλομένη, δὲν μεταβάλλει βεβαίως

1. Μὴ ὑπαρξίς σχέσεων 1 : 1 σημαίνει ὅτι ἔν καὶ τὸ αὐτὸ φώνημα παρίσταται διὰ πλείονων τοῦ ἐνὸς γραφημάτων ἢ ἔν καὶ τὸ αὐτὸ γράμμα παρίσταται πλείονα τοῦ ἐνὸς φωνήματα. Αἱ δυναταὶ σχέσεις γραφημάτων καὶ φωνημάτων περιγράφονται ὑπὸ τοῦ A. I. A. L. e. o. s. L. I. o. r. a. c. h. (1968, 554 κ.ἑξ.) ὡς ἑξῆς: Τὸ γράμμα, δι' οὗ παρίσταται ἓν μόνον φώνημα, καλεῖται *μονοδύναμον* (monovalent): π.χ. τὸ <α> τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, ὅπερ παρίσταται ἀποκλειστικῶς τὸ φώνημα /α/. *Πολυδύναμον* (polyvalent) χαρακτηρίζεται τὸ γράμμα, δι' οὗ παρίστανται πλείονα τοῦ ἐνὸς φωνήματα ἢ φωνήν. συμπλέγματα (π.β. <ντ> = /d/, /nd/, /nt/). *Ἰσοδύναμα* (equivalent), τέλος, θεωροῦνται τὰ γραφήματα, τὰ ὁποῖα παρίστανται τὸ αὐτὸ φώνημα (π.χ. τὰ <ε> καὶ <αι> τῆς Ν. Ἑλληνικῆς παρίστανται ἀπὸ κοινοῦ τὸ /ε/). Ἡ παράστασις τέλους ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φωνήματος διὰ πλείονων γραφημάτων χαρακτηρίζεται ὡς *πολνγραφικὴ* (polygraphique) σχέσις (π.β. /i/ = <ι>, <η>, <υ>, <οι>, <ει>... ἐν τῇ Ν. Ἑλληνικῇ).

2. Περί τῆς χρήσεως τῶν ὀρων αὐτῶν βλ. ἀνωτ., σημ. 1.

τὴν ὑποστηριχθεῖσαν ἀνωτέρω θέσιν ὡς πρὸς τὴν ὕφην τῆς ὀρθογραφίας ἀπὸ ἀπόψεως θεωρίας τῆς γλώσσης. Ἡ τριμερὴς δηλονότι σχέσις *σημασίας* - *ἀκουστικοῦ* *ἰνδάλματος* - *ὀπτικοῦ* *ἰνδάλματος* («εὐφυής» — *efiis* — «*εὐφυής*») δὲν παύει νὰ ὑφίσταται, ἂν ἡ ἱστορικὴ γραφὴ («*εὐφυής*») ὑποκατασταθῇ διὰ τῆς φωνολογικῆς («*εφίς*»). Πάλιν ὑπάρχει ἡ μνημονευθεῖσα τριμερὴς ἐσωτερικὴ σχέσις, πλὴν ὅμως μετὰ διαφόρου μορφῆς ὀπτικοῦ *ἰνδάλματος* («εὐφυής» — *efiis* — «*εφίς*»). Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, καθ' ἣν καθιεροῦται σχέσις 1 : 1 μεταξὺ προφορᾶς καὶ ὀρθογραφίας [*efiis* / → «*εφίς*», ἥτοι *e* → *ε* (ὄχι καὶ *αι*), *f* → *φ* (ὄχι καὶ (*ε*)*v*), *i* → *ι* (ὄχι καὶ *η*, *υ*, *οι*...) κ.ο.κ.], ἡ ἀντιστοιχία τῶν δύο ἐσωτερικῶν μορφῶν τοῦ σημαίνοντος καθίσταται ἀπλουστέρα — διευκολύνουσα τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ σημείου —, χωρὶς νὰ αἰρεται ἡ κυρία εἰδοποιὸς διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν : *ἀκουστικὸν* ≠ *ὀπτικὸν* (ἰνδάλμα).

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τοιαύτης ρυθμίσεως, τεχνητῆς καὶ ἐξωθεν ἐπιβαλλομένης, ὡς ἐλέχθη, προσκρούει μεταξὺ ἄλλων εἰς τὰς ἐξῆς δυσχερείας :

(1) Πᾶσα γλῶσσα παριστανομένη διὰ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας ἔχει διὰ μακρᾶς, ὁμοιομόρφου, συμβατικῆς χρήσεως διαμορφώσει σύστημα ὀρθογραφικὸν ὠρισμένης μορφῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο, αὐθαίρετον ἐν ἀρχῇ, καθίσταται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς σχέσεις *παραγωγῆς* καὶ *συνθέσεως* σύστημα αἰτιολογικοῦ χαρακτῆρος (τὸ σημεῖον *κατ-οἰκ-ησις* λ.χ. ἐν τῇ Ἑλληνικῇ παριστάνεται οὕτω — διὰ τοῦ <οἰ> — ὡς συνδεόμενον ἐτυμολογικῶς πρὸς τὰ *κατοικῶ*, *κάτοικος*, *οἰκῶ*, *οἰκία*, *οἶκος*). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἔχει ἤδη ἐμπεδωθῇ εἰς τὸ σημειακὸν σύστημα (γλῶσσαν) τῶν μελῶν μιᾶς γλωσσικῆς κοινότητος — τὰ ὁποῖα γνωρίζουν γραφὴν — ὠρισμένον *ὀρθογραφικὸν αἶσθημα*, ὡς τὸ ἐχαρακτηρίσαμεν ἀνωτέρω, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν εἶναι ἐυκόλον νὰ μεταβληθῇ δι' ἐξωτερικῆς ἐπιβολῆς.

Δι' ἐθὴν τὰ ὁποῖα διαθέτουν μακράιωνα γραπτὴν γλωσσικὴν παράδοσιν, ἐφ' ἧς στηρίζεται κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ παιδεία τῶν, ἡ τοιαύτη ὀρθογραφικὴ ρύθμις εἶναι ὄχι μόνον ἀδύνατος ἀλλὰ καὶ καταστρεπτικὴ. Καὶ ἂν ἀκόμη, δηλονότι, τὰ ἄτομα τῶν νεωτέρων γενεῶν μιᾶς γλωσσικῆς κοινότητος δύνανται νὰ διδαχθοῦν καὶ ἐθισθοῦν εἰς τὸν νέον τρόπον παραστάσεως τῆς γλώσσης τῶν, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὀρθογραφικῆς ρυθμίσεως ἐμφανίζει ἀνυπερβλήτους πρακτικὰς δυσχερείας, ὡς προϋποθέτουσα ἅν α δ ρ ο μ ι κ ἡ ν ὀρθογραφικὴν ρύθμιν πάντων τῶν παλαιότερων γραπτῶν κειμένων. Εἰς γλῶσσας δηλ. ὡς ἡ Ἑλληνικὴ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μάθουν οἱ, νεώτεροι Ἕλληνες νὰ γράφουν <οἶνι> ἀντὶ <οἰρήνη> καὶ <εφίς> ἀντὶ <εὐφυής>, ἀλλ' ἐπιβάλλεται νὰ διορθωθοῦν, ἥτοι νὰ «μεταγραφοῦν» ὀρθογραφικῶς, καὶ τὰ προηγηθέντα γραπτὰ κείμενα (ἀπὸ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν πάσης φύσεως νεωτέρων γραπτῶν κειμένων), ἄλλως ἢ πρακτικὴ σκο-

πιμότης, τὴν ὁποίαν ἐξυπηρετεῖ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀποβλέπει ἡ ὀρθογραφικὴ ρύθμισις, θὰ καταλήξῃ εἰς ὀρθογραφικὸν σάλον. Διότι βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐμπεδώσῃ οἰονδήποτε ὀρθογραφικὸν αἶσθημα ὁ μαθητὴς, ὅστις θὰ ἀναγνώσκῃ <ειρήνη> καὶ <εὐφύης> εἰς τὰ κείμενα τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς περιόδου ἢ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην, <ιοῖνι> δὲ καὶ <εφύς> εἰς τὰ σύγχρονα κείμενα τῆς ἐποχῆς του. Ποίαν σημασίαν ἔχει τοῦτο γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτόν. Ἡ γλῶσσα — καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἱστορία, αἱ παραδόσεις καὶ ὁ πολιτισμὸς — ἐνὸς ἔθνους εἶναι προσιτὴ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους μόνον ὡς γραπτὸς λόγος, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς προσπελάσεως αὐτῆς εἶναι ἡ γραφικὴ, τ.ἔ. ἡ ὀρθογραφικὴ παράστασις αὐτῆς. Ἄν ἐγερθοῦν ἐμπόδια εἰς τὴν ὁδὸν αὐτὴν, τότε ἡ ὅλη ἐπαφὴ μὲ τὴν γλῶσσαν τῶν παρωχημένων περιόδων διαταράσσεται καὶ χωλαίνει. Ἡ κατάκτησις καὶ προσέγγισις τῆς ὁδοῦ αὐτῆς καθίσταται δυσχερὴς ἢ ἀδύνατος διὰ τὸν μὴ εἰδικόν, καταστρέφεται δ' ἐν ταύτῃ ὁ ἀναντιρρήτως ἐνιαῖος χαρακτήρ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα, ὅστις μεταξὺ ἄλλων συνίσταται κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ ἐνιαῖον τῆς μορφῆς τοῦ γραπτοῦ λόγου ὡς καὶ τοῦ τρόπου δηλώσεως αὐτῆς, τῆς ὀρθογραφίας.

(2) Ἡ ρυθμιστικὴ ἐπιβολὴ σχέσεων 1 : 1 ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὀρθογραφίας ἀποτελεῖ ἐξαναγκασμὸν τῆς γλώσσης, ὅστις εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐπίπεδον αὐτῆς ἐπιχειρεῖται. Ἡ γλῶσσα, ὡς γνωστόν, κατὰ τὰς σχέσεις περιεχομένου καὶ ἐκφράσεως, διέπεται ἐφ' ὅλων τῶν ἐπιπέδων ὑπὸ πλεοναστικότητος (redundancy) τῶν στοιχείων αὐτῆς¹ καὶ ὄχι ὑπὸ σχέσεων 1 : 1. Ἡ ἀρχὴ τῆς πλεοναστικότητος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκονομίας ἀποτελοῦν βασικὰς ιδιότητας τῆς δομῆς καὶ τῆς ἐξελιξέως τῆς γλώσσης. Οὕτω λ.χ. πλεοναστικὴ εἶναι ἡ σχέσις περιεχομένου καὶ ἐκφράσεως εἰς τὸν μορφολογικὸν χῶρον τῆς Ἑλληνικῆς. Ἡ αὕτῃ γραμματικὴ σημασία, τὸ μόρφημα λ.χ. τοῦ 2ου ἐνικοῦ προσώπου εἰς τὸν χῶρον τοῦ ρήματος, ἐκφράζεται διὰ πλειόνων τοῦ ἐνὸς τεμαχίων («μορφῶν»).

(10) γράφει-ς γράφε-σαι ἐγράφε-σο γραφό-σουν

Ὡσαύτως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὀνόματος πλείονα τοῦ ἐνὸς τεμάχια δηλοῦν τὸ μόρφημα τῆς ἐνικῆς γενικῆς :

(11) χώρα-ς πατέρα-φ κήπ-ου σώματ-ος πόλ-εως κρεάτ-ους

Ἐπὶ σημασιολογικοῦ ἐπιπέδου ὡσαύτως ἐν καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον ἐκφράζεται διὰ πλειόνων τῆς μιᾶς συντακτικῶν δομῶν:

1. Πβ. Μπαμπινιώτην: 1972β, 65 κ.ἑξ.

- (12) ἔδωσε τοῦ πατέρα — ἔδωσε στὸν πατέρα
ἔστειλε τὸ γράμμα ἀεροπορικῶς — τὸ γράμμα ἐστάλη ἀεροπορικῶς

Ἐκ τοιούτων παραδειγμάτων δεικνύεται ὅτι ἡ γλῶσσα ἐφ' ὧν τῶν ἐπιπέδων αὐτῆς χαρακτηρίζεται ὑπὸ πλεοναστικῶν σχέσεων. Ὅθεν καὶ ἡ ἐμφάνισις ἀναλόγων σχέσεων ἐπὶ τοῦ ὀρθογραφικοῦ ἐπιπέδου δὲν πρέπει νὰ ξενίζει. Διὰ τὴν θὰ πρέπει ὅπωςδὴποτε τὸ φώνημα /i/ νὰ δηλοῦται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ διὰ μόνου τοῦ γραφήματος *ι* ἢ τοῦ *η* ἢ τοῦ *υ* κ.λπ.;¹ Ἡ φαινομενικὴ ἀπλούστευσις ἐκ τῆς καθιέρωσης σχέσεων 1 : 1 εἶδομεν ἤδη εἰς ποίας πρακτικὰς δυσχερείας προσκρούει καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, διὰ τὴν νὰ ζητῶμεν τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἀπλουστευτικῆς σχέσεως ἐπὶ μόνου τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὀρθογραφικῆς παραστάσεως τῆς γλώσσης; Κατὰ τὴν αὐτὴν λογικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς γλώσσης θὰ ἡδυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ζητήσωμεν τὴν καθιέρωσιν σχέσεων 1 : 1 καὶ ἐπὶ μορφολογικοῦ καὶ φωνολογικοῦ ἐπιπέδου, ὅπερ οὐδεὶς διενόηθη ποτὲ νὰ προτείνει προκειμένου περὶ τῶν φυσικῶν γλωσσῶν. Ἡ ἰδιαιτέρα μεταχειρίσις τοῦ ὀρθογραφικοῦ ἐπιπέδου τῆς γλώσσης πηγάζει ἐκ τῆς μνημονευθείσης ἀνωτέρας ἀντιλήψεως ὅτι ὁ γραπτὸς λόγος εἶναι «ὑποδεέστερος» τοῦ προφορικοῦ. Ἐν τούτοις, ἡ τοιαύτη ἐιράρχισις, ὡς εἶδομεν, δὲν ἰσχύει². Ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν προφορικὸς λόγος εἶναι *ἄμεσος*, ἐνῶ ὁ γραπτὸς λόγος *ἔμμεσος* — τῇ μεσολαβήσει τῆς γραφῆς — πραγματώσας τῆς γλώσσης. Ἀμφότεραι ὁμῶς αἱ μορφαὶ πραγματώσεως τοῦ γλωσσικοῦ σημείου

1. Ἐν προκειμένῳ ἀνακύπτει καὶ ἄλλο ζήτημα : Ποίον ἐκ τῶν τριῶν γραφημάτων τῆς Ἑλληνικῆς, τῶν *ι*, *η* καὶ *υ* — ἀν ἀποκλείσωμεν, διὰ λόγους οἰκονομίας, τὴν διὰ τῶν διφθόγγων (πράγματι νῦν «διγραμμάτων») *ει*, *οι*, *υι* γραφὴν —, θὰ ἐπιλεγῇ πρὸς παράστασιν τοῦ φωνήματος /i/ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ποίων κριτηρίων θὰ γίνῃ ἡ ἐπιλογή;

2. Ἡδὴ ὁ Uldall (1944, 16) παρατήρησε ἐπὶ τῆς τοιαύτης διακρίσεως τὰ ἐξῆς ὀρθά: «Τὸ σύστημα τοῦ λόγου (speech) καὶ τὸ σύστημα τῆς γραφῆς (writing) εἶναι, κατὰ συνέπειαν, δύο μόνον πραγματώσεις ἐκ τοῦ ἀπείρου πλήθους τῶν δυνατῶν συστημάτων, ἐξ ὧν οὐδὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς βασικώτερον οἰουδὴποτε ἄλλου. Ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, ἀνόητον νὰ χαρακτηρίζεται ἀνεπαρκὲς τὸ γραφικόν (graphic) λ.χ. σύστημα τῆς Ἀγγλικῆς. Θὰ ἡδυνάμεθα ἐξ ἴσου ὀρθῶς νὰ ἀντιστρέψωμεν τὸ λεχθέν, χαρακτηρίζοντες τὸ φωνητικόν (phonetic) σύστημα τῆς Ἀγγλικῆς ὡς ἀνεπαρκές. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἀμφότερα εἶναι ἐξ ἴσου ἐπαρκῆ, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα τὸ ὁποῖον θὰ ἐπλήρου τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς».

Ὡς πρὸς δὲ τὴν αὐτονομίαν τοῦ συστήματος τῆς ὀρθογραφίας τῆς γλώσσης ὁ Vachek (1945 - 49, 93) τονίζει τὰ ἐξῆς: «Ἡ γραφὴ (ἐνν. τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν) δὲν δύναται νὰ παραμερισθῇ παντελῶς ὡς ἐν εἶδος ἀτελοῦς καὶ συντηρητικῆς μεταγραφῆς (transcription), ὅπως ἔχει συμβῆ συχνὰ μέχρι σήμερον. Ἀντιθέτως, ἡ γραφὴ εἶναι *σύστημα μεῖν ἰδία δικαιώματα*, προσηρμωμένον νὰ πληροῖ ἰδίᾳ αὐτοῦ λειτουργίαν, αἱ ὁποῖαι εἶναι τελείως ἀδιαφοροὶ τῶν λειτουργιῶν αἰτίνες προσιδιάζουν εἰς τὴν ἀπλὴν φωνητικὴν μεταγραφὴν».

έχουν, ώς έδειξαμεν, τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἀπό θεωρητικῆς πλευρᾶς: Συνυπάρχουν καὶ συναποτελοῦν — εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων — τὸ σημαῖνον, τ.έ. τὴν ἐτέραν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ γλωσσικοῦ σημείου. Εἰς δὲ τὴν γλωσσικὴν πλήρωσιν (linguistic performance), ἥτοι εἰς τὸν λόγον, ἢ γραφικὴ παράστασις (ὀρθογραφία) τοῦ σημείου καταξιώνεται καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ φωνητικὴ (φθογγικὴ): ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ὑποστάσεως αὐτῆς, τ.έ. ἐκ τοῦ ὀπτικοῦ ἰνδάλματος, τοῦ ὁποίου καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐν τῷ λόγῳ πραγμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alarcos Llorach E. 1968 Les représentations graphiques du langage. 'Ev A. Martinet (ἐκδ.): Le langage, 513 - 568 (Paris).
- Bazell C. 1956 The grapheme. *Litera* 3, 43 - 46.
- Benveniste E. 1939 Nature du signe linguistique. *Acta linguistica* 1, 23 - 29.
- Bolinger D. 1946 Visual morphemes. *Language* 22, 333 - 340.
- Chomsky N. 1965 Aspects of the theory of syntax (Cambridge, Mass.).
- Cohen M. 1958 La grande invention de l'écriture et son évolution, 3 τόμ. (ὁ β': Documentation et index, ὁ γ': Planches) (Paris).
- Μπαμπινιώτης Γ. 1967 'Ιστορικὴ ὀρθογραφία. 'Επιφυλλ. ἐφημ. «'Ελεύθ. Κόσμος» (20 - 12 - 1967).
- 1972a Μαθήματα εἰσαγωγῆς εἰς τὴν γενικὴν γλωσσολογίαν (Βασικαὶ ἀρχαὶ καὶ μέθοδοι τῆς συγχρόνου γλωσσολογίας). ('Αθῆναι, πολυγρ. ἐκδ.).
- 1972β Τὸ ρῆμα τῆς 'Ελληνικῆς. Δομικαὶ ἐξελίξεις καὶ συστηματοποιήσεις τοῦ ρήματος τῆς 'Ελληνικῆς (ἀρχαίας καὶ νέας). ('Αθῆναι).
- Pulgram E. 1951 Phoneme and grapheme: A parallel. *Word* 7, 15 - 20.
- 1965 Graphic and phonic systems: *Figurae and signs*. *Word* 21, 208 - 224.
- de Saussure F. 1916 *Cours de linguistique générale* (Lausanne).
- Spang-Hanssen H. 1954 Recent theories on the nature of the language sign. (Copenhagen).
- Uldall H. 1944 Speech and writing. *Acta linguistica* 4, 11 - 16.
- Vachek J. 1939 Zum Problem der geschriebenen Sprache. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague (TCLP)* 8, 94 - 104.
- 1945 - 49 Some remarks on writing and phonetic transcription. *Acta linguistica* 5, 86 - 93.
- 1959 Two chapters on written English. *Brno Studies in English (BSE)* 1, 7 - 38.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ